

Մահր եւ սենատորը

հեղինակ՝ Արթուր Քլարկ

թարգմանիչ՝ Զ. Թորոսյան

Գարնանային Վաշինգտոնը դեռ երբեք այնքան գեղեցիկ չէր թվացել նրան. . . Վերջին զարունն է՝ տխրությամբ մտածեց սենատոր Սթիլմենը: Նույնիսկ հիմա, թեև դոկտոր Չորդընի խոսքերը կասկածանքի տեղ էին թողնում, դժվար էր հաշտվել իրողության հետ: Առաջ նա միշտ ելքը գտնում էր, թող որ երբեմն անխուսափելի էր թվում լիակատար կրախը: Եթե մարդիկ դավաճանում էին նրան, նա աշխատանքից ազատում էր նրանց, նույնիսկ ջարդուփշուր անում ի խրատ մյուսներին: Այս անզամ դավաճանության կրողը նա ինքն էր: Ասես զգում ես սեփական սրտիդ ծանր զարկերը, և ուր որ է նա բոլորովին կանգ կառնի: Ոչ մի իմաստ չունի զալիք պրեզիդենտական ընտրություններին նախապատրաստվելը. դեռ զոհ կլինի, եթե ձգի մինչև թեկնածուների առաջադրումը. . .

Վերջ երազանքներին ու փառամոլությանը, միսիթարական չէ նաև այն միտքը, որ վաղ թե ուշ բոլորի վերջն էլ զալու է: Շուտ, շատ շուտ է: Զուր չէ, որ Սեսիլ Ռոդսը իր իդեալներից մեկը, մահից առաջ բացականչել էր. «Որքան գործ՝ և այսքան քիչ ժամանակ»: Ռոդսը հիսուն տարի էլ չապրեց, ինքը շատ ավելի մեծ է, իսկ արել է անհամեմատ ավելի քիչ:

Մեքենան նրան հեռու էր տանում Կապիտոլիից: Դրա մեջ ինչոր խորհուրդ կա, բայց ավելի լավ է չմտածել այդ մասին. . . Ահա և ՆյուՅօրքունիենը, հարուստ թանգարանների այդ շարքը, որոնք այցելելու համար երբեք ժամանակ չէր գտել, բայց քանիքանի անզամ է անցել նրանց մոտով Վաշինգտոնում ապրած տարիներին: Ինչքան բան է ձեռքից բաց թողել իշխանության համար մղած անընդմեջ պայքարում, դառնությամբ ասաց նա ինքն իրեն: Մշակույթի և արվեստի աշխարհը ըստ էության փակ է եղել նրա համար, ու դա դեռ բոլորը չեն: Նա օտարացել է սեփական ընտանիքից, կորցրել երբեմնի ընկերներին: Մերը զոհաբերել է պատվախնդրությանը, իսկ զոհաբերությունը իզուր է եղել: Կզսնվի՝ արդյոք ամբողջ աշխարհում թեկուզ մեկը, որ ողբա իր մահը:

Իհարկե, կզտնվի: Նրա սիրտը թեթևացավ, անսահման միայնության զգացումը տեղի տվեց: Վերցնելով հեռախոսափողը սենատորը ամոթով մտածեց, որ ստիպված

Է համարը հարցնել քարտուղարից, թեպետ նա հիշում է շատ ավելի նվազ կարևոր բաներ. . .

(Ահա սպիտակ տունը՝ գարնանային արևի լույսով ողողված: Կյանքում առաջին անգամ նա անտարբեր հայացքով նայեց նրան: Սպիտակ տունն արդեն պատկանում էր այլ աշխարհի՝ աշխարհ, որի հետ նա այլս գործ չունի ու երբեք չի ունենա):

Մեքենայի մեջ հեռուստահարմարանք չկար, բայց սենատորը առանց դրա էլ թեթևակի զարմանք և նույնիսկ ուրախության նման մի քան որսաց Այրինի ձայնի մեջ:

- Բարե, Ուենի, ինչպե՞ս եք:
- Շատ լավ, պապա: Ե՞րբ կտեսնենք քեզ:

Քաղաքավարի խոսելակերպ, որին շարունակ դիմում էր դուստրը այն հազվագյուտ դեպքերում, երբ նրա հայրը զանգահարում էր: Ու միշտ, բացառությամբ ծննդից կամ ծննդյան տոներից, սենատորը պատասխանում էր մի օր անցնելու անորոշ խոստումով. . .

— Ես ուզում եմ հարցնել, — արտասանեց նա դանդաղ, ներողություն խնդրողի տոնով, — ես կարո՞ղ եմ զալ երեխաների ետևից: Վաղուց նրանց հետ ոչ մի տեղ չենք գնացել, ձանձրացել եմ գրասենյակում նստելուց:

— Ինչ խոսք, որ կարող ես: — Այրինի ձայնը ջերմացավ: — Նրանք ուրախ կլինեն: Ե՞րբ սպասենք քեզ:

— Թեկուզ վաղը: Կզամ տասներկուսի մոտերքը և նրանց կտանեմ կենդանաբանական այգի կամ Սմիրնիստիկա: Ուր որ ցանկանան:

Հիմա երեսի Այրինը զարմանքից ապշեց, — չէ որ նա Վաշինգտոնի ամենազբաղված մարդկանցից մեկն է, նրա ժամանակը պլանավորված է ամբողջ շաբաթվա համար. . . Իսկն իրեն պետք է հարցնի, տեսնես ինչ է պատահել. գոնե զլիսի չընկներ: Ասենք ոչ, նա զլիսի չի ընկնի, չէ որ նույնիսկ իր քարտուղարը ոչինչ չգիտե այն սուր ցավերի մասին, որոնք վերջ ի վերջո ստիպեցին սենատորին դիմելու բժշկի:

— Հրաշալի է, — հենց երեկ էր, որ նրանք խոսում էին քո մասին, հարցնում էին, թե երբ կգաս նորից:

Սենատորի աշքերը խոնավացան: Լավ է, որ Ուենին չի տեսնում իրեն:

— Ուրեմն, կեսօրին, — շտապով ասաց նա, վախենալով, որ ձայնը կմատնի իրեն: — Գրկում եմ բոլորիդ:

Նա անջատեց պատասխանին չսպասելով, ու թեթևությամբ շունչ առնելով՝ ընկավ թիկնակին: Իր կյանքը վերակառուցելու ճանապարհին առաջին քայլը արվեց՝ առանց որևէ նախապատրաստության, միանգամից: Նա աչքաթող էր արել սեփական երեխաներին, բայց նրան հաջորդ սերնդի հետ կապող կամուրջը անվնաս է: Մնացած ամիսների ընթացքում հարկավոր է թեկուզ պահպանել ու ամրացնել այդ կամուրջը:

Հազիվ թե բժիշկը նրան խորհուրդ տար բնության պատմության թանգարան գնալ երկու հարցասեր չարաձձիների հետ, բայց նա հաշվի չէր նստում դրա հետ: Չո՞ն ու Սյուզանը վերջին հանդիպումից հետո նկատելիորեն մեծացել էին, նրանց ետևից հասնելու համար պահանջվում էր ոչ միայն ֆիզիկական, այլև մտավոր լարում: Ռոտոնդա մտնելուն պես, երեխաները վազքով նետվեցին դեպի հսկայական փիղը, որ դրված էր մարմարյա դահլիճի ամենաաչքի ընկնող տեղում:

— Սա ի՞նչ է, — բղավեց Զոն:

— Փիդ է, ինչ է, հիմարիկ, — ներողամտորեն պատասխանեց Սյուզանը: Չէ որ նրա յոր տարին արդեն լրացել էր:

— Գիտեմ, որ փիդ է, վրա բերեց Զոն: — Իսկ ի՞նչ է նրա անունը:

Սենատոր Սթիլմենը նայեց անվանատախտակին, բայց պատասխանը չգտավ այնտեղ: & հիշտ ժամանակն է գործելու «համարձակությամբ քաղաքներ կարելի է վերդնել» սկզբունքով. . .

— Նրա անունը, ի՞րմ, Զումբոն է, — շտապով ասաց նա: — Տես, ինչ ժանիքներ ունի:

— Իսկ նրա ատամները չե՞ն ցավել:

— Ինչ ես ասում, երբեք:

— Իսկ ինչպե՞ս է մաքրել նա ատամները: Մաման ասում է, որ եթե ատամներս չմաքրեմ. . .

Սթիլմենը կռահեց, թե ինչ է ուզում ասել Զոն, և շտապեց փոխել նյութը:

— Դեռ շատ հետաքրքրիր բաներ կան առջևում: Ինչի՞ց սկսենք՝ թոշուններից, օձերից, ձկներից, կաթնասունների՞ց:

— Օձերից, — վճռաբար պահանջեց Սյուզանը: — Ես ուզում էի օձին բանկայի մեջ գցել, իսկ պապան չթողեց: Դու նրան խնդրիր, գուցե նա միտքը փոխի՞:

— Իսկ ի՞նչ է կաթնասունը, — հարցրեց Զոն, մինչ Սթիլմենը պատասխան կգտներ Սյուզանի համար:

— Գնանք, — հաստատուն ձայնով ասաց նա: — Ես ցույց կտամ:

Նրանք քայլում էին սրահներով ու միջանցքներով, երեխաները ցուցանմուշից ցուցանմուշ էին վազվում, ու սենատորը հոգու խորքում հրճվում էր: Ոչինչ մարդուն այնպես չի խաղաղեցնում, ինչպես թանգարանը. այստեղ առօրյա ամեն ինչ իր իսկական չափերն են ընդունում: Կախարդնության հնարազիտությունը անսպառ է, ու նա հիշեց արդեն մոռացվող ճշմարտությունները: Ինքը Երկիր մոլորակի միլիոնմիլիոնավոր բնակիչներից մեկն է միայն: Ողջ մարդկային ցեղը իր սպասումներով ու անհանգստություններով, հաղթանակներով ու անխոհեմություններով՝ թերևս մի դիպված է աշխարհի պատմության մեջ: Դիպլոդոկի հրեշավոր կմախքի առջև կանգնած (նույնիսկ երեխաները երկյուղածորեն լրու էին), նա զգում էր հավերժության շունչը: Ու ժպիտով մտածեց իր պատվամոլ համոզման մասին, թե իբր ինքը այն մարդն է, որի կարիքը զգում է ազգը: Ո՞ր ազգը, քանի խոսքը դրան հասավ: Անկախառության դեկլարացիան ստորագրվել է ընդամենը մի երկու հարյուր տարի առաջ, իսկ ահա այս հնագույն ամերիկյան Յուտայի հողում պառկել է հարյուր միլիոն տարի... .

Երբ նրանք մտան օվկիանոսային կյանքի սրահը, որտեղ մի արտահայտիչ ցուցանմուշ վկայում էր, որ Երկրի վրա մեր օրերում ևս կան կենդանիներ, որոնք իրենց չափերով գերազանցում են անցյալում հայտնի եղածներին, նա արդեն հոգնել էր: Իննուն ֆուտանոց կետը, ծովանդունդների այդ բնակիչը և ծովերի այլ սրընթաց որսկանները նրա միտքն էին բերում այն ժամերը, որ նա անց էր կացրել փոքրիկ, խոնավությունից փայլող տախտակամածի վրա, թևավոր սպիտակ առագաստի տակ: Լավ է՝ երբ ձեռքում ես ալիքները, իսկ քամին սուրում է շուրջդ... . Երեսուն տարի եղավ, ինչ նա չի լողացել զբոսանավով. ևս մի հաճույք, որին նա կարևորություն չի տվել:

— Ես դրանց չեմ սիրում, այդ ձկներին, — գանգատվեց Սյուզանը: — Ուզում եմ գնալ օձերի մոտ:

— Հիմա, — պատասխանեց նա: — Իսկ ո՞ւր ես շտապում: Մենք դեռ ժամանակ շատ ունենք:

Նա ինքն էլ չնկատեց, թե ինչպես նրա բերանից դուրս եկան այդ բառերը: Սենատորը համաշափ քայլերով շարունակեց առաջ գնալ, իսկ երեխաները՝ պլացան: Հանկարծ նա ժպտաց, ժպտաց առանց դառնության: Ինչ արած, ինչոր տեսակետից դա ճիշտ է: Ժամանակը, հիրավի, շատ է: Յուրաքանչյուր օրը, յուրաքանչյուր ժամը կարող է բովանդակել տպավորությունների մի ամբողջ աշխարհ, միայն թե պետք է խելացի օգտագործել դրանք: Իր կյանքի վերջին շաբաթներին նա կսկսի ապրել:

Գրասենյակում դեռ ոչ ոչ ոչ մի կասկած չուներ: Նույնիսկ նրա զբոսանքը թռոների հետ առանձնապես չզարմացրեց. առաջներում էլ պատահել էր, որ նա հանկարծ հրաժարվեր բոլոր գործարար հանդիպումներից, ամեն ինչ բարդելով իր օգնականների վրա: Մինչ հիմա նրա արտաքինի մեջ անսովոր ոչինչ չկար, բայց մի քանի օր հետո մերձավորներին պարզ կլինի, որ ինչոր բան է պատահել: Նա պարտավոր է որքան հնարավոր է շուտ հայտնել նրանց՝ նաև իր քաղաքական պաշտոնակիցներին, տհաճ նորությունը: Բայց մինչև գործից քաշվելը, հարկավոր է հիմնավորապես խորհել ու որոշել մի շարք անձնական հարցեր:

Մի բան էլ էր ստիպում նրան հապաղել: Իր ամբողջ կարիերայի ընթացքում նա գրեթե չէր ունեցել անհաջողություն և ոչ ոքի չէր խնայել քաղաքական սուր բախումներում: Այժմ, վերջնական կրախի դեմքանդիման, նա սարսափով էր մտածում ցավակցությունների այն տարափի մասին, որ նրա բազմաթիվ հակառակորդները կտեղան նրա վրա: Հիմարություն է, իհարկե, մնացորդը չափից դուրս այն ինքնասիրության, որը բավական ամուր է նստած նրա մեջ, որպեսզի անհետանա գոնե մահվան շեմին:

Երկու շաբաթից ավելի նա պահել է գաղտնիքը: Հանձնաժողովի նիստերում, Սպիտակ տանը, Կապիտոլիում, վաշինգտոնյան վերնախավի լաբիրինթոսներում սենատորը խաղում էր, ինչպես երբեք դեռևս իր կարիերայի ընթացքում, և չկար մեկը, որ զնահատեր նրա խաղը: Գործողությունների ծրագիրը վերջապես պատրաստ էր, մնում էր միայն ուղարկել մի քանի նամակներ, որ անձամբ էր գրել, և հեռաձայնել կնոջը:

Քարտուղարությունը սենատորի կնոջը գտավ Հռոմում: Նայելով եկրանի վրա երևացող դեմքին, սենատորը մտածեց, որ նա դեռ լավ է պահպանվել ու միանգամայն արժանի է պետության Առաջին տիկնոց կոչմանը (պրեզիդենտի կնոջ), և դա մասամբ կհատուցեր նրան անցած տարիների համար: Կարծեմ, նա երազում էր այդ մասին՝ ասենք, երբ է նա խսկականից իմացել, թե ինչի՞ մասին է երազում իր կինը:

— Բարեն, Մարտին, — ասաց կինը: — Ես սպասում էի քո զանգին: Ուզում ես, որ ես զա՞մ:

— Իսկ դո՞ւ, — կամաց հարցրեց նա:

Նրա ձայնի մեղմությունը նկատելիորեն զարմացրեց կնոջը:

— Հիմարություն կլիներ «ոչ» ասել, այնպես չէ՞: Բայց եթե քեզ չընտրեն, ես նորից կմեկնեմ: Էլ շարունակես:

— Ինձ չեն ընտրի: Նույնիսկ թեկնածությունս չեն առաջադրի: Դու առաջինն ես, ում ասում եմ այդ մասին: Դիանա: Կես տարի հետո ես կենդանի չեմ լինի:

Դաժան անկեղծություն, բայց նա մտածված կերպով էր այդպես վարվում: Այն ակնթարթը, որը պահանջվում էր, որպեսզի ռադիոալիքները հասնեին կապի արբանյակներին ու վերադառնային Երկիր, դեռ երբեք այդքան երկար չէր թվացել նրան: Իսկ ապա՝ այո, առաջին անգամ նրան հաջողվեց պոկել այդ գեղեցիկ դիմակը: Նրա աչքերը լայնացան, մի ձեռքը նա թափով տարավ դեպի շուրջերը:

— Կատակո՞ւմ ես:

— Այդպիսի կատա՞կ: Ոչ, ասած Ճշմարտություն է: Սիրտս մաշվել է: Այդ մասին երկու շաբաթ առաջ ինձ ասաց դոկտոր Զորդընը: Ինչ խոսք, ես եմ մեղավոր, սակայն մանրամասնությունների մեջ չընկնենք:

— Ահա թե ինչու ես թոռներիդ ման տալիս. . . Իսկ ես չի հասկանում, թե բանն ինչումն է:

Կարելի էր սպասել, որ Այրինը կզանգահարի մորը: Բայց ինչ տեղն էր հասել Մարտին Սթիլմերը, որ նրա թոռների հանդեպ ցուցաբերած ուշադրությունը զգուշություն էր ներշնչում իր հարազատներին. . .

— Այո, — անկեղծորեն ընդունեց նա, — վախենամ ուշ եմ գլխի ընկել: Այժմ փորձում եմ տեղը հանել: Մնացած բոլորը մի տեսակ չի հուզում ինձ:

Նրանք լոելայն նայում էին միմյանց աչքերին, որոնք միմյանցից բաժանված էին երկրագնդի կորությամբ ու իրարից անջատ անցկացրած տարիների անապատով: Ապա Դիանան դողացող ձայնով պատասխանեց.

— Ես պատրաստվում եմ գալու:

Այժմ, երբ նրա զաղտնիքը հայտնի էր բոլորին, իսկույն թեթևություն զգաց հոգում: Նույնիսկ հակառակորդների կարեկցանքը կարելի էր մարսել առանց դժվարության: Մանավանդ, որ հակառակորդները հանկարծ չքացան: Մարդիկ, որոնք տարիներ շարունակ նրան հիշում էին միայն հայեցանքով, ուղարկում էին այնպիսի նամակներ, որոնց անկեղծությանը չէր կարելի չհավատալ: Հին վեճերը մոռացվում էին կամ նկատվում էին որպես թյուրիմացություններ: Ցավալի է, որ այդ մասին իմանում ես միայն մահից առաջ. . .

Նա հասկացավ նաև, որ այնքան էլ հեշտ չէ մեռնելը, երբ աչքի ընկնող պաշտոն ես զբաղեցնում, հարկավոր է հիմնավորապես չարչարվել. հաջորդողներ գտնել, քակել իրավական ու ֆինանսական հանգույցները, ավարտել գործերը հանձնաժողովում, պետական մարմիններում: Չի կարելի միանգամից ընդհատել այն գործը, որին տվել ես ողջ կյանքի: Ուղղակի զարմանալ կարելի է, թե ինչքան գործ է կուտակվել նրա գլխին և ինչքան դժվար է հոգին ազատել դրանցից: Նա երբեք չի սիրել իր իշխանությունը բաժանել որևէ մեկի հետ (և շատերն էին ընդգծում այդ

Ճակատագրական թերությունը այն մարդու մոտ, որը պատրաստվում էր պրեզիդենտ դառնալ, այժմ պետք էր շտապել այդ բանն անել, քանի դեռ իշխանությունը դուրս չէր պրծել նրա ձեռքից մեկընդմիշտ:

Ասես մեծ ժամացույցը կանգնելու վրա լիներ, և չկար մեկը, որպեսզի լարեր այն: Հանձնելով իր թղթապանակները, կարդալով ու ոչչացնելով հին նամակները, փակելով ոչ պիտանի հաշիվներն ու գործերը, թելադրելով վերջին հրահանգները, անելով հրամեշտի նշումները, նա երբեմն զգում էր, որ մտածում է այն մասին, որ բոլոր անցողարձողը նրան անիրական է թվում: Ցավերն անցան, ու կարծես նրան սպասում են գործունյա կյանքի բազում տարիներ: Սակայն դեպի ապագան տանող ուղին փակել են կարդիոգրամմայի ինչոր ոլորագրեր՝ ինչպես ուղեփակոցը կամ առեղծվածային լեզվով բանադրանքը, որ հասկանալի է միայն բժիշկներին:

Գրեթե ամեն օր Դիանան, Այրինը կամ նրա ամուսինը թոռներին այցելության էին բերում նրան: Մի ժամանակ նա լեզր չէր գտնում Բիլի հետ, այժմ համոզվել էր, որ դրանում մեղավոր էր ինքը: Չի կարելի փեսայից պահանջել, որպեսզի նա փոխարինի որդուն, անիրավացի է Բիլին մեղադրել այն բանում, որ նա պիտանի չէ որպես Մարտին Սթիլմենկրտսեր: Բիլը միանգամայն ինքնուրույն մարդ է, նա շատ հոգատար է Այրինի նկատմամբ: Այրինը երշանիկ է նրա հետ, նրանք երեխաներ ունեն: Իհարկե, փառասիրության բացակայությունը թերություն է (մի խոսքով, դա դեռ հայտնի չէ), բայց այնպիսի թերություն, որը կարելի է ներել:

Նա կարող էր նույնիսկ առանց դառնության ու կսկզբ մտածել իր որդու մասին, որն իրենից շուտ ավարտեց իր կյանքի ուղին ու հանգչում էր (շատշատերի հետ) Քեյփթառունի ՄԱԿի գերեզմանոցում: Նա առիթ չէր ունեցել լինելու Մարտինի գերեզմանի վրա: Երբ որա համար նա ժամանակ ուներ, սպիտակ մարդը ցանկալի հյուր չէր նախկին ՀարավԱֆրիկյան Հանրապետությունում:

Այժմ նա կարող էր այցելել՝ բայց իրավունք ունե՞ր այդպիսի տառապանքներ պատճառել Դիանային: Հիշողությունները երկար չեն հետապնդի նրան, իսկ Դիանան դեռ երկար ժամանակ կլինի նրանց հետ . . .

Այնուամենայնիվ, պետք է լինել Քեյփթառունում, դա նրա պարտքն է: Իսկ թոռների համար դա մի իսկական տոն կլինի, հրապուրիչ ճանապարհորդություն դեպի մի անհայտ երկիր: Մահացած քեռու հիշատակը ամենախին չի վշտացնի նրանց, որովհետև նրան երբեք չեն կլ տեսել: Ու նա պատրաստվեց ճամփա ընկնելու, բայց նորից (այդ ամսում արդեն երկրորդ անգամ) նրա կյանքը տակնուվրա եղավ:

Նույնիսկ հիմա նրա աշխատասենյակի դռների մոտ ամեն առավոտ սպասում էին մեկերկու տասնյակ այցելուներ: Առաջվա համեմատ դա շատ չէր, բայց և քիչ չէր: Սակայն նրանց մեջ տեսնել դոկտոր Հաքնեսին . . .

Այդ չորացած ու անհամաշափ արտաքինով մարդուն տեսնելիս նա ակամա քայլերը դանդաղեցնում էր: Արյունը գլուխն էր խփում ու շունչը կտրվում էր, երբ հիշում էր երբեմնի վիճաբանությունները հանձնաժողովի նիստերում ու ռադիոհեռախոսային փոթորկուտ խոսք ու գրույցը, որից եթերը ճայթում էր: Ու միանգամից ինքն իրեն հավաքեց: Այդ ամենը ետևում է, անդառնալիորեն անցյալի զիրկն է անցել՝ համենայն դեպս, նրա համար:

Հաքնեսը վեր կացավ ու անվճռական քայլերով մոտեցավ նրան: Սթիլմենը վերջին շաբաթներս ընտելացել էր դրան, որ ով հանդիպեր նրան, շփոթվում ու անհարմարություն էր զգում արգելված թեմայից խուսափելու ճիգերից:

— Բարև ձեզ, դոկտոր, — ասաց նա: — Ինչ խոսք, պյուրպրիզ է: Չե՞ սպասում, որ ձեզ կտեսնեմ այստեղ:

Նա իրեն չկարողացավ զսպել, որպեսզի այդ բանը չասեր, ու հաձելի էր համոզվել, որ նրա նետը նպատակին դիպավ: Ինչևիցե, խայթոցը հիվանդագին չէր, նա այդ բանը հասկացավ դոկտորի ժայտից:

— Սենատոր, — Հաքնեսը խոսում էր շատ ցածրածայն, Սթիլմենը նրան լսելու համար նույնիսկ ստիպված եղավ կռանալ: — Ես ձեզ շատ կարևոր լուր ունեմ հայտնելու: Մենք կարո՞ն ենք առանձին խոսել: Ընդամենը մի քանի րոպե:

Աթիլմենը զիխով համաձայնության նշան արեց, թեև նա իր սեփական կարծիքն ուներ՝ թե այժմ ինչն է կարևոր, և ինչը՝ ոչ, ու գիտնականի խոսքերը մի առանձին հետաքրքրություն չշարժեցին նրա մեջ:

Հաքնեսը նկատելիորեն փոխվել էր յոթ տարի առաջ ունեցած նրանց վերջին հանդիպումից ի վեր: Այժմ նա շատ ավելի ինքնավստահ էր երևում, նույնիսկ ինքնապատան, անհետացել էր այն ջղագարությունը, որի հետևանքով նրա վկայությունները այնքան անհամոզիչ էին հնչում:

— Սենատոր, — սկսեց հյուրը, հենց որ նրանք մտան աշխատասենյակ: — Այն, ինչ ես հիմա կասեմ, ձեզ կցնցի: Ես կարծում եմ, ձեզ կարելի է բուժել:

Սթիլմենը ծանր ընկավ բազմոցին: Նա ամենին չէր սպասում դրան: Սկզբից ևեթ նա հաստատ ասել էր իրեն. ոչ մի ունայն հույս, միայն հիմարը կարող է շանքեր վատնել, մաքառել անխուսափելիի դեմ՝ և հաշովել էր իր ճակատագրի հետ:

Մի պահ նա պապանձվեց, ապա հայացքն ուղղեց դեպի իր հին թշնամին և ճիգ գործադրելով խոսեց.

— Որտեղի՞ց դուք այդ իմացաք: Իմ բոլոր բժիշկները . .

— Աստծու գործն է, նրանք մեղավոր չեն, որ տասը տարով ետ են մնացել:
Ծանոթացեք ահա սրան:

— Սա ի՞նչ բան է: Ես ոռուերեն չեմ հասկանում:

— Սովետական «Տիեզերական թժկագիտության բանբերի» վերջին համարը:
Մի քանի օր առաջ ենք ստացել, ու անմիջապես, ինչպես միշտ, թարգմանել ենք:
Ահա, ես ընդգծել եմ «Մեջնիկով» տիեզերակայանի վրա կատարված նորագույն
հետազոտությունների վերաբերյալ նոթերը:

— Դա ի՞նչ կայան է:

— Ինչպես, դուք չգիտե՞ք: Դա նրանց տիեզերական հիվանդանոցն է, որը
նրանք հավաքել են ճիշտ Ճառագայթային մեծ գոտու տակ:

— Շարունակեք: — Մթիլմենը դժվարությամբ էր խոսում: — Ես պարզապես
մոռացել եի անունը:

Նա հույս ուներ հանգիստ ավարտել իր կյանքը, սակայն անցյալը վրա
հասավ. . .

— Իհարկե, նոթերը շատ ժլատ են, բայց շատ բան կարելի է կարդալ տողերի
արանքում: Սա, այսպես ասած, առաջին լրատուն է, պրիօրիտետը ամրապնդելու
համար, մինչև որ կգրվի լրիվ հաշվետվությունը: Վերնագիրն է՝ անկշռելիության
թերապևտիկ ներգործությունը արյունատար սիստեմի հիվանդությունների վրա»:
Նրանք արհեստականորեն սրտային հիվանդություններ են առաջ բերել ձագարների
ու գերմանամակների վրա, ապա նրանց փոխսարբեկ են տիեզերական կայան: Չե որ
այնտեղ, ուղեծրում, ամեն ինչ անկշռելի է, գրեթե ոչ մի ծանրաբեռնվածություն չկա
սրտի մկանների վրա: Վերջին հաշվով՝ այն, ինչ ես ձեզ ուզում էի հասկացնել դեռ մի
քանի տարի առաջ: Նույնիսկ ամենածանր հիվանդությունների զարգացումը
կասեցվում է, իսկ շատ հիվանդություններ էլ միանգամայն բուժվում են:

Փայտակերտ շրջանակներով ոչ մեծ աշխատասենյակը, որը քանիքանի
տարիներ եղել է նրա աշխարհի կենտրոնը, բազմաթիվ խորհրդակցությունների
ասպարեզը, ամեն տեսակ պլանների դարբնոցը, հանկարծ անհացավ:
Հիշողությունները շատ ավելի վառ էին. նա վերաստին նիստում էր, 1969 թվականի
աշնանը, երբ քննարկում էին (և կատաղի կերպով քննադատում) Օդագնացության և
տիեզերագնացության առաջին տասնամյակի արդյունքները:

Նա երբեք չի զբաղեցրել Աստղագնացության գծով սենատական
հանձնաժողովի նախագահի պաշտոնը, թեպետ նրա ամենագործունյա ու խոսքաշեն
անդամն էր: Հենց այնտեղ էր, որ նա նվաճեց փառքը պետական գանձարանի
պահապանի, զգաստամիտ մարդու, որին չէր կարող իսաբել և ոչ մի

Երազողգիտնական: Նա շատ առաջադիմեց այդ ասպարեզում, ու այն ժամանակներից ի վեր նրա անունը չի իշխում թերթերի առաջին էջերից: Եվ ոչ թե նրա համար, որ նա շատ չէր հրապուրվում գիտությամբ ու տիեզերքով, պարզապես նա անսխալաբար զգում էր հրատապ հարցերը:

Ասես նրա գլխում պտտվում էր վաղեմի իրադարձությունների ձայնագրությունը. . .

— Դոկտոր Հաքնես, դուք՝ Օդագնացության և տիեզերագնացության ազգային վարչության դիրեկտորն եք:

— Միանգամայն ձիշտ է:

— Ահա իմ առջև դրված են OSUՎի 1959-1969 թվականների ծախսերի վերաբերյալ տվյալները, թվերը պատկառելի են: Ծախսվել է 825474450000 դոլար, 1969-70 ֆինանսական տարվա համար դուք պահանջում եք ավելի քան տասը միլիարդ: Կցանկանայի լսել, թե մենք ի՞նչ կարող ենք սպասել փոխարենք:

Հաճույքով կպատմեմ, սենատոր:

Այսպես սկիզբ առավ այն խոսակցությունը՝ խիստ, բայց ոչ թշնամական: Թշնամական տոնը հայտնվեց քիչ ավելի ուշ: Նա ինքը գիտեր, որ դրանք արդարացված չեն. ամեն մի մեծ կազմակերպություն ունի իր թերություններն ու անհաջողությունները: Իսկ երբ խոսքը մի այնպիսի կազմակերպության մասին է, որը տառացիորեն ձգուում է աստղերին, չի կարելի պահանջել հարյուր տոկոսանոց հաջողություն: Սկզբից ներ պարզ էր, որ տիեզերքի գրոհը դրամական ու մարդկային զոհողությունների իմաստով առնվազն նույնքան թանկ կնստի, որքան օդի նվազումը: Տասը տարվա ընթացքում զոհվեց մոտ հարյուր մարդ՝ Երկրի վրա, տիեզերքում, Լուսնի ամայի տարածություններում: Ու հիմա, երբ վաթունական թվականների սկզբներին բնորոշ տենդը անցել է, հասարակությունը սկսել է հետաքրքրվել՝ «հանուն ինչի»: Սթիլմենը իսկովն գլխի ընկավ, որ ամենեին էլ վատ չէ, հարցասեր մարդկանց ձայնափող դառնալը: Նա գործում էր սառնարյուն ու հաշվենկատ պահանջվում էր քավության նոխազ՝ ի դժբախտություն դոկտոր Հաքնեսի, նա կարծես հենց դրա համար էր ստեղծված:

— Լավ, դոկտոր Հաքնես, ես հասկանում եմ, թե տիեզերական հետազոտությունները որքան շատ բան են արել կապի և եղանակի կանխագուշակման բարելավման համար: Զավատացած եմ, որ այդ ամենը գնահատվում է: Սակայն դա գրեթե ամբողջովին ձեռք է բերվել ինքնակառավարվող հրթիռների օգնությամբ, առանց անձնակազմի: Ինձ, և ոչ միայն ինձ, այլ բան է անհանգստացնում. «Մարդը տիեզերքում» ծրագրի հսկայական ծախսերը և նրա

հույժ սահմանափակ հատուցումը: Ծրագրի առաջին ցիկլերից (Դայանա Սոր» և «Ապոլոն») սկսած մենք արդեն տիեզերք ենք նետել միլիարդավոր դոլարներ: Իսկ արդյո՞ւնքը: Մի բուռ մարդիկ կարող են մի քանի ոչ այնքան էլ հաձելի ժամեր անցկացնել մթնորուտի սահմաններից դուրս, և ընդ որում ձեռք բերածն էլ ավելին չէ, քան կարելի էր անել հեռուստատեսության և ավտոմատ սարքավորումների օգնությամբ՝ ընդունակ շատ ավելի լավ ու էժան: Իսկ մարդկային զոհե՞րը: Մեզնից ոչ ոք չի մոռանա եթերը պատռող այն ճիշերը, եթե Իքս — 21-ը այրվեց Երկիր վերադառնալիս: Ի՞նչն է մեզ իրավունք տալիս մարդկանց մղելու դեպի այդպիսի մասի:

Նա լավ էր հիշում, այն լարված լրությունը, որ նրա ելույթից հետո տիրեց նիստերի դահլիճում: Նա առաջադրել էր հիմնավոր հարցեր, ու նրանց պետք էր պատասխանել: Իհարկե, անազնվություն էր դրանց այդպիսի ճարտասանական ձև տալը, իսկ զիսավորը՝ պատին դեմ անել մի մարդու, որ չէր կարող պաշտպանել իրեն: Սթիլմենը երբեք նման տակտիկա չէր բանեցնի, ֆոն Բրաունի կամ էլ, ասենք, Ռիքավերի դեմ, նրանք կլարողանային հակահարված տալ իրեն: Նա ականավոր զիտնական, ընդունակ կազմակերպիչ էր՝ և ոչ ամենսին զեկուցող: Հաքնեսը հեշտ զոհ էր Սթիլմենի համար: Լրագրողները հրձվում էին: Նրանցից ինչոր մեկը շտապեց մականուն տալ նրան՝ ձախորդ Հաքնես:

— Այժմ, դոկտոր, հիսուն մարդանոց ձեր տիեզերական լաբորատորիայի մասին... Ի՞նչ կնստի այն:

— Ես արդեն ասացի. մոտ մեկ ու կես միլիարդ:

— Իսկ շահագործման ամենայմա ծախքե՞րը:

— Երկու հարյուր հիսուն միլիոնից ոչ ավելի:

— Դուք մեզ ներեցեք, եթե մենք հաշվի առնելով նախկին հաշվումների ճակատագիրը, որոշ թերահավասությամբ վերաբերվենք այդ թվերին: Բայց եթե նույնիսկ ընդունենք, որ այդ հաշվումները ճիշտ են, — ի՞նչ կստանանք մենք այդ գումարի դիմաց:

— Մենք կարող ենք հիմնել մեր առաջին խոշոր հետազոտական լաբորատորիան տիեզերքում: Մինչ այդ մենք հարկադրված էինք փորձեր դնել նեղ խցիկներում վատ սարքավորված նավերի, որոնք որպես կանոն այլ նպատակների են ծառայում: Հարկավոր է մշտական արբանյակաբերատորիա մարդկանցով: Առանց դրա հետագա առաջընթաց չի լինի: Աստղակենսաբանությունը կարող է իսկապես ծավալվել...

— Աստղա... ինչպե՞ս ասացիք:

— Աստղակենսաբանությունը, կենդանի օրգանիզմների հետազոտումը տիեզերքում: Ռուսները հիմնադրեցին այդ գիտությունը, երբ արձակեցին Երկրորդ արբանյակը Լայկայով հանդերձ, ու նրանք առաջվա նման գերազանցում են մեզ այդ ասպարեզում: Սակայն միջատների ու անողնաշարավորների հետազոտումը ըստ էության դեռ չեր սկսվել: Ընդհանրապես ուսումնասիրվում էին միայն շները, մկները, կապիկները:

— Հասկանալի է: Ճի՞շտ կլինի ասել, որ դուք հատկացումներ եք խնդրում տիեզերքում կենդանաբանական այզի ստեղծելու համար:

Դահլիճում թնդաց քրքիջը, և դա էլ օգնեց թաղելու նախագիծը: Նաև նրա հեղինակներին, անցավ Սթիլմենի մտքով հիմա. . .

Եվ իրենից զատ, ոչ ոքի չպետք է հանդիմանել: Դոկտոր Հաքնեսը թեկուզ ոչ շատ համոզիչ, փորձում էր ուրվագծել այն օգուտները, որ կարող էր տալ տիեզերական լաբորատորիան: Նա հատկապես ընդգծեց հարցի բժշկական կողմը, ոչինչ որոշակի չխոստացավ, բայց թվեց հնարավորությունները: Այսպես, վիրաբուժները, նրա ասելով, կարող էին վիրահատման նոր եղանակներ մշակել այնպիսի պայմաններում, որտեղ բոլոր օրգանները անկշռելի են: Զգողականության բեռից ազատ մարդը, հավանաբար, շատ ավելի կապրի, չէ որ այդ դեպքում շատ ավելի թեթև կլինի սրտի և մկանների աշխատանքը: Այս, այս, նա խոսում էր նաև սրտի մասին, սակայն դա ամեննին չեր հետաքրքրում այն ժամանակ սենատոր Սթիլմենին՝ առողջ, պատվամոլ այն մարդուն, որի միակ հոգը թերթերին հարուստ նյութ տալն էր. . .

— Ինչո՞ւ եք այդ նորությունը ինձ հայտնում, — խոլ ասաց նա: — Չե՞ք ուզում թռողնել, որ հանգիստ մեռնեմ:

— Բանն էլ հենց այն է, որ դեռ վաղ է հուսահատվելը, — անհամբեր վրա բերեց Հաքնեսը:

— Միայն նրա համար, որ ռուսները բուժել են մի քանի ճագարներ ու գերմանակնե՞ր:

— Նրանք շատ ավելին են արել: Ես ձեզ ցույց տվեցի նախնական հաղորդումները, որոնք մեկ տարվա վաղեմություն ունեն: Նրանք չեն ուզում մոլար հուսեր հարուցել, ահա թե ինչու չեն աղմկում:

— Որտեղի՞ց գիտեք դուք այդ:

Հաքնեսի դեմքին տարակուսանք երևաց:

— Չատ հասարակ. Ես զանգահարեցի իմ պաշտոնակցիս՝ պրոֆեսոր Ստանյուկովիչին: Նա այժմ «Մեջնիկով» կայանի վրա է: Հենց այդ հանգամանքը ցույց է տալիս, թե ինչպիսի նշանակություն են տալիս նրանք այդ հետազոտություններին: Մենք նրա հետ հին բարեկամներ ենք, և ես ինձ թույլ տվեցի ասել ձեր հիվանդության մասին:

Հույսի նշույլը կարող է ունենալ նույնպիսի տանջալից ազդեցություն, ինչպես և նրա անհետացումը: Հանկարծ կուրծքը նեղվեց. . . Արդյո՞ք վերջին նոպան է սա: Բայց հուզմունքի պատճառած ջղակծկումը խսկույն անցավ, ականջականչը մարեց, ու նա լսեց դոկտոր Հաքնեսի ձայնը.

— Նա հարցրեց, թե կարող եք դուք հիմա ժամանել Աստրոզրաց: Ես խոստացա իմանալ: Եթե դուք պատրաստ եք, վաղը առավոտյան հարմար ույս կա, տասը երեսունին ՆյուՅորքից:

Վաղը նա խոստացել էր թոռների հետ կենդանաբանական այգի գնալ: Առաջին անգամ նա նրանց կխարի: Մեղավորության զգացումը խայթում էր նրան, և նա որոշ ջանք գործադրեց, որպեսզի պատասխաներ:

— Ես պատրաստ եմ:

Միջմայրցամաքային հսկայական հրթիռանավը մի քանի րոպե, աստիճանաբար մարելով արագությունը, ուղղահայաց ցած էր ընկնում ստրատոսֆերայից, բայց չհաջողվեց վերևից հիանալ Մոսկվայով: Վայրէջքի ժամանակ հեռուստաէկրանները անջատվում էին, ուղևորները շատ վատ էին տանում ընդառաջ սուրացող Երկրի տեսարանը:

Մոսկվայում նա նստեց հարմարավետ, թեպետև փոքրինչ հնացած տուրքոպտուտակավոր ինքնաթիռը: Գիշերվան ընդառաջ դեպի արևելք թռչելով՝ նա վերջապես ժամանակ գտավ խորհելու համար: Թվում էր թե տատանվելու հարկ չկար, և այնուամենայնիվ, արդյո՞ք ուրախ լիներ այն քանի համար, որ նրա բախտը հարցականի տակ էր: Բոլորովին վերջերս ամեն ինչ չափազանց պարզ էր, իսկ այժմ կյանքը նորից հանկարծ բարդացավ, բացվեցին հնարավորություններ, որոնց վրա նա վաղուց արդեն խաչ էր քաշել: Դոկտոր Ջոնսոնը ճիշտ էր. ոչինչ այսպես չի խաղաղեցնում մարդու հոգին, ինչպես այն գիտակցությունը, որ վաղը իրեն կախելու են: Համենայն դեպս, արդարացի է նաև հակառակը. ոչինչ այնպես չի խոռվում մարդու հոգին, ինչպես դատավճռի հնարավոր վերացման միտքը:

Սենատորը քնած էր, երբ նրանք իջան Աստրոզրադում, ՍՍՀՄ «տիեզերական մայրաքաղաքում»: Թեթև ցնցումից վեր թռչելով, նա մի պահ գլխի շրնկավ, թե որտեղ է գտնվում: Արդյո՞ք նա երազում է տեսնում, որ կյանքի ետևից ընկած թռելանցել է

Երկրագնդի կեսը: Ոչ, դա երազ չէ, բայց այդ հետապնդումը կարող է միանգամայն ապարդյուն լինել:

Տասներկու ժամ հետո նա դեռևս ապասում էր պատասխանի: Սարքերի ցուցմունքները գրանցվել են, ավարտվել է լուսե պտերի սարսուր ազդող թռվոոցը կարդիոգրաֆի հկրանի վրա... Բժշկական հետազոտման սովորական իրադրությունը և բժիշկների ու քույրերի մեջմ, վստահ ձայները օգնեցին նրան խաղաղվելու: Նա հանգստանում էր աղոտ լուսավորված ընդունաբանում, ուր նրան խնդրել էին սպասել, մինչ մասնագետները խորհրդակցում էին: Միայն ռուսերեն ամսագրերն ու սովետական բժշկագիտության մորուքավոր ռահվիրաների դիմանկարներն էին հիշեցնում, որ նա իր հայրենիքում չէ:

Սենատորը միակ պացիենտը չէր: Պատի երկայնքով նստած էին մի քան հոգի՝ բոլոր հասակների տղամարդիկ ու կանայք, ամսագրերը ձեռքներին, ջանալով անկաշկանդ թվալ: Ոչ ոք չէր զրուցում և չէր փորձում գրավել մյուսների ուշադրությունը, յուրաքանչյուրը փակվել էր ոյուրաքեկ կեղեկ մեջ, որը կախված էր կենաց ու մահվան մեջ: Դժբախտությունը միավորել էր նրանց, բայց չէր տրամադրել հաղորդակցության: Թվում էր, թե նրանց մնացած մարդկությունից բաժանում է նույնպիսի անդունդ, ինչպես եթե նրանք թռած լինեին տիեզերական հեռուները, որտեղ թաքնված էր նրանց միակ հույսը:

Սակայն սենյակի հեռավոր անկյունում կարելի էր տեսնել մի բացառություն: Երկու ջահելներ, շատշատ քան տարեկան յուրաքանչյուրը, իրար էին փարվել մի այնպիսի հուսահատությամբ, որ սկզբում միայն ջղայնացնում էր Սթիլմենին: Որքան էլ ծանր լիներ նրանց վիշտը, խստորեն ասաց նա ինքն իրեն, հարկավոր է հաշվի առնել նաև ուրիշներին: Պետք է կարողանալ թաքցնել սեփական զգացումները, մանավանդ այսպիսի տեղում:

Սակայն վրդովմունքը շուտով տեղի տվեց խղճահարության: Ո՞վ կարող է անտարբեր նայել երկու անկեղծորեն սիրող սրտերի տառապանքին: Լիակատար լուրջան մեջ, որը մերթ ընդ մերթ խանգարում էր սուկ էցերի խշոցով կամ աթռոների ճռոցով, անցան բռպեները ու նրա կարեկցանքը աստիճանաբար վերածվեց սրտի ցավի:

Տեսնես, ովքե՞՞ր են դրանք: Երիտասարդը ջղային խելացի դիմագծեր ունի. հավանաբար, նկարիչ, գիտնական կամ երաժիշտ է՝ դժվար է ասել: Նրա ընկերուիին սպասում է երեխայի: Պարզ գեղջկական դեմք, որպիսին ունեն շատ ռուս կանայք... Նրան գեղեցիկ չի կարելի ասել, բայց թախիծն ու սերը նրան անսովոր հմայք էին տվել: Սթիլմենը չէր կարողանում աչքերը պոկել նրանից: Թերևս, ոչ մի նմանություն և, այնուամենայնիվ, նա ինչոր բանով հիշեցնում է Դիանային: Երեսուն տարի առաջ, երբ նրանք միասին դուրս էին գալիս եկեղեցուց, նա այդ նույն փայլը տեսավ իր կնոց

աչքերում: Նա գրեթե մոռացել է այդ... Ո՞վ է մեղավոր, որ այդ փայլը խամրեց, կի՞նը, թե հենց ինքը:

Հանկարծ նրա տակի բազմոցը ցնցվեց: Անսպասելի ուժեղ հարվածը տարութերեց շենքը, ասես մի ինչոր տեղ՝ շատ հեռու մի վիթխարի մուրճով խփեցին գետնին: Երկրաշար՝ թ՛: Բայց իսկույն Սթիլմենը հիշեց, թե որտեղ է գտնվում, ու սկսեց վայրկյանները համրել:

Վաթսունի վրա նա տեղի տվեց. ըստ երևոյթին ձայնամեկուսացումը այնքան հուսալի է, որ օդային ձայնային ալիքը չհասավ նրան: Միայն հարվածի ալիքը, որն անցավ հողի միջով, ավետեց այն մասին, որ երկինք բարձրացավ հազարատոննյա ծանրություն: Իսկ մի րոպե անց նա լսեց հեռավոր, բայց պարզորդ մի ձայն՝ կարծես աշխարհի մյուս ծայրում փոթորիկն էր մոլեգնում: Ստացվում է հեռավորությունը շատ ավելին է, քան ինքը կարծում էր: Իսկ ինչպիսի՞ դդրդյուն էր կանգնած արձակման վայրում:

Բայց Սթիլմենը գիտեր. երբ ինքը թոշի երկինք, որոտը նրան չի անհանգստացնի, սրընթաց հրթիռը ձայնից առաջ կանցնի: Գերբեռնվածությունն էլ նա չի զգա, չէ որ ինքը կտեղավորվի տաք ջրով լի վաննայում: Ավելի հարմար կլինի, քան այս բազմոցում:

Հեռավոր դդրդոցը դեռ լսվում էր տիեզերքի խորքերից, երբ դուռը բացվեց և քույրը նշան արեց սենատորին: Նա զգում էր, որ շատ հայացքներ են հետևում նրան, սակայն նա շուտ չեկավ, ու գնաց իր դատավճռի ետևից:

Մուկվայից վերադարձի ամրող ձանապարհին հեռագրական գործակալությունները համառորեն փորձում էին կապվել նրա հետ, բայց նա մերժում էր մոտենալ ուղինի հեռախոսին:

— Ասացեք, որ ես քնած եմ և չի կարելի անհանգստացնել ինձ, — խնդրեց նա ստուարդուիուն:

Ո՞վ է նրանց սանձը բաց թողել, — հարցնում էր նա ինքն իրեն: Նրան զայրացնում էր այդ միջամտությունը իր անձնական կյանքին: Քանի տարի է, նա խորշում էր առանձնացումից, և միայն վերջին շաբաթվա ընթացքում նա ձաշակեց այդ հածույքը: Էլ ինչո՞ւ կշտամբել ոռպորտյորներին ու մեկնաբաններին, եթե նրանք վերաբերվում են նրան որպես նախկին Սթիլմենի:

Երբ հրթիռանավը վայրէջք կատրեց Վաշինգտոնում, սենատորին սպասում էին: Լրագրողների մեծ մասին նա գիտեր անունով, նրանց մեջ կային հին բարեկամներ, որոնք անկեղծորեն ուրախ էին նորության համար, որն իրենից առաջ էր տեղ հասել:

— Ե՛, ինպես եք, սենատոր, — հարցրեց Մաքլոյը «Թայմսից», — հաճելի՞ է շարք վերադառնալը: Ճի՞շտ է, որ ոուսները հանձն են առնում բուժել ձեզ:

— Նրանք ուզում են փորձել, — զգուշավորությամբ պատասխանեց Սթիլմենը:
— Խոսքը բժշկագիտության նոր բնագավառի մասին է, ստույգ ոչինչ չի կարելի ասել:

— Ե՞րբ եք մեկնում դուք տիեզերո՞:

— Մի քանի օր հետո, հենց որ կարգի գցեմ գործերս այստեղ:

— Իսկ ե՞րբ կվերադառնաք, եթե բուժումը օգնի:

— Դժվար է ասել, նույնիսկ եթե ամեն ինչ բարեհաջող անցնի, ես այնտեղ կմնամ կես տարուց ոչ պակաս:

Նա իրենից անկախ հայացաքը դեպի երկինք հառեց: Լուսաբացին, թե իրիկնամուտին նույնիսկ ցերեկը, եթե ստույգ իմանաս ուր նայել, — «Մեշնիկովը» պարզող երևում էր երկնքում, նա ամեն մի աստղից էլ վառ էր: Ասենք, հիմա արբանյակները այնքան են շատացել, որ միայն մասնագետը կարող էր նրանց մեկը մյուսից տարբերել:

— Կես տարի, — կրկնեց լրագրողներից մեկը: — Նշանակում է, ընտրությունները առանց ձեզ կանցնեն:

— Ոչինչ, առջևում դեռ նոր ընտրություններ կան, — առարկեց մեկ ուրիշը:

— Եվ ութսունչորս, — հավաքվածների քրքիջի տակ ավելացրեց երրորդը. արդեն սովորական երևոյթ էր դարձել սրամտել այդ տարիների վերաբերյալ, որը «1984» վեպի ընթերցողներին մի ժամանակ թվում էր շատ հեռավոր, և որը (տա աստված) բավականին շուտով անցյալի գիրկը կանցնի որպես սովորական տարի:

Մարդկանց ականջներն ու միկրոֆոնները սպասում էին սենատորի պատասխանին: Տրապի մոտ կանգնած, վերստին լինելով ամբոխի ուշադրության կենտրոնում, նա զգաց երբեմնի ոզերությունը: Շատ ազդու կլինի. նա տիեզերքից կվերադառնա որպես նոր մարդ ու նորից քաղաքական ասպարեզ կիշնի: Թեկնածուներից ով կարող է ոտք մեկնել նրա հետ... Նա արդեն իրեն զգում էր Օլիմպոսի բնակիչ, կեսաստված և նախապես պատկերացնում էր, թե ինչպես կօգտագործի այդ հանգամանքը նախընտրական կամպանիայում:

— Ինձ ժամանակ տվեք զլուխ հանել այս ամենից, — ասաց նա: — Պլաններով ես հետո կզբաղվեմ: Խոստանում եմ, մենք դեռ կհանդիպենք մինչև Երկրից հեռանալս:

«Մինչև երկրից հեռանալս»: Դրամատիկական հիանալի նախադասություն: Նա դեռ մտքում ճաշակում էր նրա ոփթմը, երբ նկատեց օդանավակայանի շենքից դուրս եկող Դիանային:

Նա արդեն փոխվել է (ասենք, ինքն այսօր այն չէ, ինչ երեկ): Նրա աչքերում երևացել են ինչոր լարվածություն ու խորթացում, որոնք չկային երկու օր առաջ: Դիանայի դեմքը խոսքերից էլ պարզ էր ասում. «Ուրեմն ամեն ինչ սկսվում է նորից»: Ու թեպետ օրը տաք էր, նա հանկարծ ցուրտ զգաց, ասես նա Հեռավոր Սիբիրում լիներ:

Սակայն Զոն ու Սյուզանը նախկին ջերմությամբ նետվեցին դեպի պապը: Նա գրկեց նրանց, համբուրեց ու դեմքը թաքցրեց Սյուզանի խիտ մազերի մեջ, որպեսզի կամերաները չնկատեն հանկարծակի դուրս ցայտած արցունքները: Եվ զգալով մանկական անշահախնդիր մաքուր սիրո ջերմությունը, նա հասկացավ, թե ինչ ընտրություն պետք է կատարի:

Միայն թոռներն էին տեսնում նրան զերծ պատվամոլության մարմաջից՝ ուրեմն թող միշտ նրան հիշեն այդպիսին, եթե ընդհանրապես կիշեն նրանք իրեն:

— Դուք պատվիրել եք սելեկտորային խոսակցություն, — զեկուցեց քարտուղարը: — Միացնում եմ ձեր անձնական Էկրանը:

Բազկաթոռի հետ շուր զալով, սենատորը հայտնվեց պատից կախված գորշ քառանկյունու դեմ հանդիման: Միաժամանակ քառանկյունին բաժանվեց երկու կեսի: Առաջին կեսում նա տեսնում էր իր աշխատասենյակը հիշեցնող մի սենյակ, որը նրանից ընդամենք մի քանի մղոն էր հեռու: Իսկ ձախում . . .

Պրոֆեսոր Ստանյուկովիչը, որը հազին ուներ միայն շորտ ու ֆուֆայկա, ճախրում էր օդում իր բազմոցից մի կես մետրի վրա: Կողմնակի մարդ տեսնելով, նա բռնեց թիկնակից, ձգվեց, նստեց ու կապեց կտորե գոտին: Նրա թիկունքին երևաց տարբեր ապարատների մի ամբողջ մարտկոց: Իսկ միջնորմից այն կողմ տիեզերքն էր:

Առաջինը աջ Էկրանից, խոսեց դոկտոր Հաքնեսը:

— Մենք սպասում էինք ձեր զանգին, սենատոր: Պրոֆեսոր Ստանյուկովիչը ասում է, որ ամեն ինչ պատրաստ է:

— Հաջորդ տիեզերանավը երկու օր հետո կլինի, — ասաց ոուս գիտնականը:
— Նրանով ես կվերադառնամ Երկիր, բայց հուսով եմ նախ ձեզ տեսնելու կայանում:

Նրա ձայնը անսպասելիորեն հնչեղ էր օքսիհելիումային մթնոլորտում: Բայց հենց դա էլ հիշեցնում էր տարածության մասին, խանգարումներ չկային: Թեև

Ստանյուկովիչը Երկրից հազարավոր մղոնի վրա էր ու տիեզերքում սուրում էր վայրկյանում չորս մղոն արագությամբ, նա այնքան լավ էր երևում, ասես Սթիլմենի կողքին նատած լիներ: Սենատորը լսում էր նույնիսկ գիտնականի շուրջը եղած էլեկտրամոտորների դզզոցը:

— Պրոֆեսոր, — սկսեց Սթիլմենը, — նախ ես կուզենայի մի քանի հարց տալ:

— Խնդրեմ:

Այժմ արդեն հեռավորությունը զգացվեց. Ստանյուկովիչի պատասխանը իսկույն չհասավ: Ըստ երևույթին, կայանն այժմ թռչում է Երկրի հակառակ կողմում:

— Աստրոգրադում ես կլինիկայում տեսա շատ այլ հիվանդների: Կարելի՞ է իմանալ՝ ինչ սկզբունքով են քարում հիվանդներին՝ բուժելու համար:

Այս անգամ արդեն ընդմիջումը ակնհայտորեն երկարեց ոչ ոադիոալիքների դանդաղկոտության պատճառով: Վերջապես Ստանյուկովիչը պատասխանեց.

— Ընտրում են նրանց, ում մոտ ապաքինվելու ավելի մեծ հույս կա:

— Բայց ձեզ մոտ, հավանաբար, քիչ տեղ կա: Իսկ բացի ինձանից ցանկացողները շատ են:

— Ես ինչոր չեմ հասկանում. . . — մտահոգ միջամտեց դոկտոր Հաքնեսը: Չափազանց մտահոգ:

Սթիլմենը դարձավ դեպի աջ էկրանը: Այնտեղից իրեն նայող մարդը ամենին նման չէր այն զեկուդողին, որն ընդամենը մի քանի տարի առաջ զգիտեր, թե ինչպես պաշտպանվեր իր խայթոցներից: Դառը փորձից Հաքնեսը օգուտ էր քաղել: Սթիլմենը եղավ նրա կնքահայրը քաղաքականության ասպարեզում, և գիտնականը իգուր ժամանակ չէր վատնում:

Նրա մտադրությունը սենատորին հասկանալի էր սկզբից ևեք: Ամեն ինչ ձիշտ է, Հաքնեսն էլ մարդ է: Կարելի՞ էր պատկերացնել ավելի քաղցր վրեժինդրություն, քան նրա ձշմարտացիության այդ արտահայտիչ հաստատումը: Որպես տիեզերագնացության վարչության դիրեկտոր, Հաքնեսը հրաշալի հասկանում էր, որ հատկացումների համար մղվող ձականամարտը կիսով չափ շահած կլինի, երբ աշխարհին իմանա, որ ԱՄՆի պրեզիդենտության հնարավոր թեկնածուն բուժվում է ոռւսականտիեզերական հիվանդանոցում, — որովհետև նրա սեփական երկրում նման հիվանդանոցի համար միջոցներ զգտնվեցին:

— Դոկտոր Հաքնես, — մեղմ ասաց Սթիլմենը, — դա իմ գործն է: Ես սպասում եմ ձեր պատասխանին, պրոֆեսոր:

Հանաք բան չէ, բայց նա ի սրտե ուրախանում էր: Պարզ է անշուշտ. երկու գիտնականների համար էլ կարևոր է հաջողության հասնելը: Ստնյուկովիչի գործն էլ հեշտ չէ, կարելի է պատկերացնել, թե այդ հարցը ինչքան է քննարկվել Աստրոգրադում ու Մոսկվայում, և ինչպիսի հաճույքով են սովետական տիեզերագնացները կառչել այդպիսի հնարավորությունից. . . Ինչ արած, նրանք իրավունք ունեն վայելելու իրենց ջանքերի պտուղները:

Իսկ չէ՞ որ ընդամենը մի տասը տարի առաջ այս ամենը աներևակայելի էր: OSUՎը և ՍՍՀՄ տիեզերագնացության կոմիտեն աշխատում էին ձեռքձեռքի, հանուն ընդհանուր շահերի: Սթիլմենը չէր դատապարտում ոչ ոքի. նրանց տեղը լիներ՝ ինքը նույնպես կվարվեր այդպես: Սակայն ինքը չի ուզում հասարակ զինվոր լինել ուրիշի խաղատախտակի վրա, դեռ ինքն է իր զիսի տերը:

— Միանգամայն Ճիշտ է, — դժկամությամբ ընդունեց Ստանյուկովիչը: — Մենք շատ քիչ հիվանդներ կարող ենք ընդունել: Բայց չէ որ «Մեջնիկովը» ընդամենը գիտական լաբորատորիա է, և ոչ թե ստացիոնար:

— Ինչքա՞ն, — պնդում էր Սթիլմենը:

— Դե... տասից ոչ ավելի, — էլ ավելի դժկարությամբ պատասխանեց Ստանյուկովիչը:

Հին պրոբլեմ է, միայն թե երբեք նրա մտքով չէր անցնի, որ այն կվերաբերվի իրեն: Նա հիշեց լրագրային մի ծանրթագրություն, որը շատ վաղուց էր կարդացել: Երբ հայտնաբերեցին պենիցիլինը, այդ դեղը սկզբներում այնքան հազվադեպ էր, որ եթե Չերչիլի ու Ռուզվելտի կենաց մահու հարց ծագեր, պետք էր մեկն ու մեկին զոհել... .

Տասից ոչ ավելի: Աստրոգրադում նա տեսավ տասներկու հիվանդ, իսկ որքա՞ն են դրանք ամբողջ աշխարհում: Ու նորից (վերջին օրերի ընթացքում այս էլ քանիերորդ անգամ) Սթիլմենը հիշեց ընդունարանի այն անմիջար երիտասարդ զույգին: Թերևս, նա միևնույն է նրանց չի փրկի:

Բայց նա մի այլ բան գիտեր: Նրա ուսերին ընկած է մի պատասխանատվություն, որից նա չի խուսափի: Ինչ խոսք, ոչ ոք չի կարող կանխատեսել ապագան, կոահել սեփական արարքների բոլոր հետևանքները: Եվ, այսուհանդերձ, եթե չիներ ինքը, այժմ իր երկիրը նույնպես կունենար իր տիեզերական հիվանդանցը արտամթնոլորտային տարածություններում: Իր հայրենակիցների քանիքանի կյանք է ծանրացած նրա խոհմի վրա: Արդյո՞ք նա իրավունք ունի ընդունել այն, ինչը մերժել է ուրիշներին: Մի ժամանակ Սթիլմենը կաներ այդ բանը՝ մի ժամանակ, բայց ոչ հիմա:

— Զենտլմեններ, — ասաց նա, — ես ձեզ հետ կարող եմ բաց սրտով խոսել, չե՞նո՞ւ մեր շահերը համընկնում են (այսպես, երևում է՝ հեգնանքն հասկացան): — Ես շնորհակալ եմ ձեզ օգնության համար, զնահատում եմ հոգատարությունը, ցավում եմ, որ այդ ամենը իզուր է: Ոչոչ, մի առարկեք, սա հանկարծահաս քմահաճույք կամ դոնկիխտություն չէ: Եթե ես մի տասը տարով երիտասարդ լինեի... Իսկ այժմ ես զգում եմ, որ այդ հնարավորությունը պետք է տրվի մեկ ուրիշին: Առանձնապես հաշվի առնելով իմ ծառայության ցուցակը: — Նա նկատեց Հաքնեսի շփոթված ժպիտը: — Կան նաև այլ պատճառներ, անձնական կարգի: Մի խոսքով, ոչինչ ինձ չի ստիպի, որպեսզի միտքս փոխեմ: Խնդրում եմ ինձ անքաղաքվարի չհամարել, բայց ես այլևս չեմ ուզում քննության առնել այս հարցը: Մեկ անգամ էլ շատ շնորհակալություն, ցուեսություն:

Նա պտտեց անջատիչը, զիտնականների զարմացած դեմքերը հալվեցին, ու սենատորի հոգում նորից խաղաղություն տիրեց:

Աննկատելի կերպով զարնանը հաջորդեց ամառը: Տոնեցին այնքան սպասված երկուհարյուրամյակը. առաջին անգամը լինելով, Սթիլմենը Անկախության օրը դիմավորեց որպես հասարակ անձնավորություն: Նա հանգիստ նստած նայում էր, թե ինչպես են ուրիշները ելույթներ ունենում. եթե ցանկանար, կարող էր ընդհանրապես չնայել նրանց:

Այնքան էլ հեշտ չէ վերցնես ու կապերդ իսկես այն ամենի հետ, ինչին նվիրել ես մի ամբողջ կյանք, ու նա չէր ցանկանում բաց թողնել հին բարեկամներին տեսնելու վերջին առիթը: Այդ պատճառով էլ նա ժամերով նստում էր հեռուստացույցի մոտ, հետևելով երկու կրոսակցությունների համագումարների ընթացքին և ուշադրությամբ լսելով մեկնաբաններին: Հիմա, երբ նա ամեն ինչի վրա նայում էր հավերժության տեսանկյունից, կարելի էր չտաքանալ: Մարտին Սթիլմենը ըստ արժանվույն էր զնահատում վիճաբանելու և՝ էրությունը, և՝ կարողությունը, բայց արդեն որպես կողմնակի մեկը, ինչպես դիտորդ մեկ այլ մոլորակից: Էկրանի վրա փոքրիկ ձղդղան մարդիկ թվում էին ծիծաղելի տիկնիկներ զվարձալի ներկայացման մեջ, ուրիշ ոչինչ:

Այդպես չէր նրա թոռների համար, որոնք դեռ պետք է դուրս գային պատմության թատերաբեմ: Նա չէր մոռանում այդ մասին. նրանք իր ներդրումն էին վաղվա օրվա մեջ, թեկուզ այդ օրը ամենին նման չլիներ այսօրվան: Իսկ ապագան հասկանալու համար պետք է անցյալը իմանալ:

Ու նա տարավ նրանց դեպի անցյալը: Ավտոմեքենան սուրում էր Մեմորիալ Ալեյայով: Վարում էր Դիանան, նրա կողքին՝ Այրինը, ինքը՝ Սթիլմենը, թոռների հետ նստած էր ետևում, ու նրանց ցույց էր տալիս ծանոթ տեղերը: Ծանոթ իրեն, բայց ոչ նրանց: Թեկուզ նրանք դեռ շատ փոքրիկ են տեսածը հասկանալու համար, բայց համենայն դեպս ինչոր բան թող հիշեն:

Առինգտոնի մարմարյա լուսական մոտով (նա նորից հիշեց Մարտինին, ոքը հանգչում է երկրագնդի հակառակ կողմում) և դեպի վեր, բլրակները: Հետևում, ինչպես օդատեսիլը, ամառային մշուշի մեջ թրթոռում ու երերում էր Վաշինգտոնը: Բայց ահա նա ևս մնաց ոլորանի ետևը:

ՄառնթՎեռնոնում խաղաղ ու հանգիստ էր՝ լի օր էր, այցելուները քիչ էին: Մերենայից դուրս գալով և քայլերը դեպի շենքը ուղղելով, Սթիլմենը ինքն իրեն հարցնում էր, թե ինչ կատեր Միացյալ Նահանգների առաջին պրեզիդենտը, եթե հայտնվեր այստեղ: Նրան մտքով կանցնե՞ր արդյոք, որ իր տունը երրորդ հարյուրամյակը կթափանիներ միանգամայն անվնաս՝ որպես մի կենդանի կղզյակ ժամանակի փոթորկահույզ ջրերում:

Նրանք դանդաղաբայլ անցան հիասքանչ ներդաշնակությամբ պատրաստված սենյակներով, համբերատար կերպով պատասխանելով երեխաների անվերջ հարցումներին ու վայելելով անհամեմատ շատ ավելի հասարակ, հանգիստ ապրելակերպի բուրմունքը: (Բայց արդյո՞ք նա հասարակ ու հանգիստ է թվացել իր ժամանակվա մարդկանց): Որքան դժվար է աշխարհը պատկերացնել առանց եկեղեցականության, առանց ռադիոյի, երբ էներգիայի միակ աղբյուրը մկանները, քամին ու ջուրն էր: Աշխարհ, որտեղ արշավող ձին եղել է արագության մարմնավորում, և մարդկանց մեծամասնությունը մեռել է իր ծննդավայրից ամենաշատը մի քանի մոռնի վրա:

Շոգը, հետիոտն զբոսանքն ու հարցերի անսապառ հեղեղը շատ ավելի հոգեմաշ էին, քան սպասում էր Սթիլմենը: Ու երբ նրանք հասան «Երաժշտական սենյակին», նա որոշեց շունչ առնել: Պատշգամբում շատ հրապուրիչ նստարաններ կային, կարելի է մաքուր օդում նատել ու զմայլվել սիզամարգերի կանաչով:

— Կիանդիպենք պատշգամբում, — ասաց նա Դիանային: — Դուք նայեք խոհանոցն ու ախոռը, իսկ ես մի փոքր կնսուեմ:

— Վա՞տ ես զգում, — անհանգստացած հարցրեց նա:

— Երբեք այսքան լավ չեմ զգացել, բայց ավելի լավ է ուժերս խնայեմ: Երեխաներն էլ հարցերով հոգիս հանեցին, ես չզիտեմ ինչ ասեմ: Դե դու մի քան արա, հնարի, ինչքան չլինի խոհանոցը քեզ է վերաբերում:

Դիանան ժպտաց.

— Որքան զիտեմ, ես աչքի չեմ ընկել իմ տաղանդով. . . Լավ, կաշխատեմ, մի կես ժամ կզբաղեցնեմ:

Մենակ մնալով, նա աստիճաններով դանդաղ իջավ բակը: Երկու հարյուր տարի առաջ այստեղ կանգնել է Վաշինգտոնը՝ նայել, թե ինչպես է Պոտոմակը

Ճամփա բացում դեպի ծովը, ու խորհել անցած պատերազմների ու զալիք խնդիրների մասին: Եվ այստեղ մի քանի ամիս հետո կարող էր կանգնել Մարթին Սթիլմենը, ԱՄՆի երեսունութերորդ պրեզիդենտը, եթե ճակատագիրը վճիռ չկայացներ:

Հարկ չկա ձևացնել, որ ինքը ոչնչի համար չի ափսոսում: Ուրիշները իշխանություն ել են ձեռք բերում, երջանկություն ել. իր բախտը չբերեց: Վաղ թե ուշ, սեփական փառամոլությունը կիսուեր իրեն: Վերջին շաբաթների համար նա շատ զոհ էր, ոչնչի համար չի ափսոսում:

Նա դեռ սքանչանում էր իր հրաշք փրկությամբ, երբ նրա ժամանակը վերջացավ ու Մահը անձայն ցած իշավ ամառային երկնքից: